

EMLÉKEZTETŐ

A KÖZÉPISKOLÁRÓL

Részlet

S Z A B Ó D E Z S Ó

1.

Hatalom-butaságnak nevezem az olyan mondatot, mely első kimondásakor egy helyes ítéletet, az életnek egy alapszükségét jelentette. De amint évtizedek vagy évszázadok során ezer és ezer szájon felisméltődött: téves és kártékony képzetek fűződtek hozzá s lassanként egy pusztító tudatlanságnak vagy butaságnak lett zengő kifejezője.

Minden átlagpolgár lelki pocakjában ott korog: *Az iskola neveljen az életnek.* És leginkább a középiskola felé ismétlik fel ezt a mondatot. És meg kell adni, hogy e mondat igen tetszetős külsejű s némi patinás bölcsessége van. De ha az átlagpolgár lelki tartalmát vizsgáljuk, mikor e mondatot kiszokráteszezi magából, a következő szép eredményre bukkanunk:

Az, aki idegen vezetőt akar csinálni fiából, azt követeli ezzel a mondattal, hogy a középiskola legalább hat–nyolc modern nyelvet tökéletesen elsajátíttasson vele. Aki droguistának szánja zsenge folytatását, olyan kémiai ismeretek nyújtását kívánja, hogy fia az érettségi után legkésőbb fél évvel már felfedezze azt a szakállnövesztőt vagy kozmetikai csodát, mely megveti vagyona alapját. A leendő gépészmérnök apja heti hat matematika- és hat fizikaórával sürget szakismereteket a középiskolától, míg a költőnek szándékolt fiú apja ugyanennyi vagy még több órán csupa hazai és külföldi irodalmakat akar csurgattatni fia fülébe. És legtöbbször: ezek az *Élet* számára sürgető apák minden egyéb tárgy tanítását gyermekük igen fölösleges bágyasztásának tartják. *Úgy, hogy ha minden kívánság teljesülne: ezek az Élet-középiskolák minden tantárgyat a hét minden óráján tanítanának és minden tantárgyat nem tanítanának a hét egy óráján sem.*

A legnagyobb baj, hogy a közoktatás sorsa is a politikusoktól függ. Politikusaink pedig igen ritkán és legtöbbször hátrányosan különböznek az átlagpolgártól. Így aztán, ha valamelyik előkelő garden-partyt valamelyik közéleti hatalmasság felesége vagy sógornője valami ilyen Élet-écát bimbózik az udvarló közoktatási maharadzsa felé, az már csupa gavallériából is másnap reformba rándul, és a szegény magyar középiskola új döféstől nyög. Így vettek el a középiskola drága, igen drága idejéből két órát a gyorsírás, egy olyan technikai ügyesség számára, melyet szükség esetén bárki az iskolán kívül is játszva elsajátíthat. Így adnak ebből a drága időből a kor beteg visításainak hatása alatt: heti négy órát a tornának. Most, amikor a cserkészet, a futball és egyéb diák-atléतिकai alakulatok valósággal csak-teszté rángatják az anyacsók elitét, valóságos pusztító örület még két órát elvenni a szellemi gazdagodástól. Ráadásul: a tornatanítást a reggeli első órákra akarják tenni, hogy a gyermek aztán felbolygatott vérrel, tompultra lovagolt érzékekkel bóduljon a szellemi tárgyak bőségszarujára elé. Úgy látszik, korunk politikusai saját maguk halálos veszélyének tekintik az új nemzedékek szellemi gazdagodását.

Ezek a tévedések és betegségek könnyen burjánozhatnak fel a beteg kor talajában, mert úgy látszik, feledésbe ment az irányító alapelv: *mi a középiskola célja? A középiskola célja nem az, hogy közvetlenül neveljen egyes pályákra.* Hogy pincéret és mérnököt, papot és droguistát, cirkusz akrobatát és ügyvédet faragjon a rábízott ifjából. Ezt a feladatot a szakiskolák és az Egyetemek végzik. *Mi a középiskola célja. Mi a középiskola funkciója a nemzetek életében?*

Ezt a célt, ezt a funkciót az egész művelt világ nevelésére ható kiváltó gondolkodók egész sora már rég megállapította. És a tizenkilencedik század nagy emberi és szellemi fejlődése elsősorban annak köszönhető, hogy a középiskola igyekezett minél teljesebben megfelelni ennek a célnak.

Egyént, magyart, polgárt, embert nevelni: ez a magyar középiskola célja. Mit értünk ezalatt?

Egyént nevelni: kiválasztani az emberi ismeretek közül azokat az elemeket, melyek az ifjút a lehető legalkalmasabban nevelik a gyors meglátásra és felfogásra, az érdeklődés állandó, ösztönös éberségére, a helyes képzettségűsítésre, az emlékképzetek gyors és pontos felidézésére, a helyes és gyors következtetésre, szóval: a megismerés és gondolkodás összes folyamataira.

Természetesen: az ismereti elemek megválasztásánál szerepel az a törekvés is, hogy megadják az ifjúnak a kor szükséges általános műveltségét.

Ugyanakkor ezek az elemek a legalkalmasabbak arra, hogy a gyermeket szellemi fegyelemre, testi és lelki higiéniaira, önmagához, másokhoz és a közösséghez tartozó viszonyának értelmére, kötelességeire, szóval: morális egészségre neveljék.

Ugyanekkor arányos, az egész testet minden elemében fejlesztő és lehetőleg legtöbb lelki tartalmat is jelentő testneveléssel a fizikai egészség, erő és ügyesség minden lehetőségét felébreszteni az ifjában.

Összegezés: a középiskola olyan ismereti és nevelési elemekkel hat az egyénre, hogy minden szellemi, morális és fizikai képességét élővé, munkássá s lehetőleg alkotóvá fejlessze az egyén teljes lelki és testi harmóniájában. Az élet pompás harcosává neveli az ifjút, kinek minden lehető fegyvere mindig kéznél van s aki vidáman, lelki egyensúllyal áll az élet bármely feladata elé.

Magyart nevelni: kiválasztani a magyar múltból, a magyar kultúrából, a magyar életből azokat az elemeket, melyek legalkalmasabban viszik az ifjuba a magyar népben megőrzött sajátos ősi pszichét, a látás és beérzékelés sajátos formáit, az átörökölt munkás és alkotó erőket, a faj egészséges morális sajátosságait, az egymáshoz tartozás mély, termékeny és hősiességét. És mindezekben és mindenekfölött: a magyar nyelv minél mélyebb és gazdagabb ismeretét és vallásos szeretetét.

Polgárt nevelni: kiválasztani az évezredek ország szociális, kulturális, gazdasági és politikai fejlődéséből és a mai magyar életből azokat az elemeket, melyek legalkalmasabban tanítják az ifjút a következőkre: Milyen pszichikai és fizikai egységet jelent Magyarország? Milyen történelmi munkát jelentett a magyarságnak ennek az országnak a megalakítása, mik a céljai és jövő teendői ennek a történelmi munkának? Milyen szociális, kulturális, gazdasági és politikai helyzete volt a magyar nép dolgozó tömegeinek a különböző korokban, és mennyiben jelentettek ezek egészséget és haladást, vagy sínylődést és pusztulást a magyarságnak? Mi ma a magyar falu, a magyar munkásság, a magyar szellemi munkásság szociális, kulturális, gazdasági és politikai helyzete, mik problémáik és legfőbb teendőik? Milyen termékeny jogai és nélkülözhetetlen kötelességei vannak minden polgárnak az országgal szemben?

Embert nevelni: kiválasztani az emberiség fejlődésében nagy szerepet játszott művelt népek irodalmából, kulturális, szociális, gazdasági és politikai fejlődéséből azokat az elemeket, amelyek legalkalmasabban viszik be az ifjú lelkébe a küzdő és termő emberiség egységérzetét, a nagy alkotó népek sajátos arcát. A különbözőségek és megegyezések megmutatásával felébreszteni és megerősíteni benne a faji individualitás termő erőit és az egyetemes emberi szolidaritás termékeny érzését.

Íme: így nevel az Életnek a középiskola. Nem pincért és nem miniszterelnököt, nem cirkuszi Dummer Augusztot és nem sajtófőnököt farag, hanem egészséges, erős emberszövetet készít, melyből aztán képességek és életkörülmények bármilyen hivatású embert szabnak: azt a szerepet a tőle telhető legtöbb képességgel és legegészségesebb morállal tölti be. Mert a középiskola igyekszik úgy nevelni, hogy önmagának a leggazdagabb egyéni termést jelentsen és a közönségnek ebből lehető legtöbb haszna legyen.

2.

A középiskola tehát egyszerre és egészséges egységben képviseli a konzervatív és a haladó elvet. A tudományos, technikai haladás és felhemzseggő szociális és politikai teóriák rohanásában képviseli az egészséges lassúbbítás, a folytonosság szükséges megépítésének elvét. Viszont: ráneveli az új nemzedékeket a világ új és új megértésére és mozgósítja, felfegyverzi a lelkeket az új életharc megvívására.

Végtelenül fontos megvizsgálni, körvonalazni a középiskola e kettős feladatát. Újabb időben mind veszélyesebben hódít az a téboly, mely a lelki világ és lelki fejlődés törvényeit és jelenségeit azonosítja az anyagi világ életének, fejlődésének törvényeivel és jelenségeivel. Természetes: én nem arról mondom véleményt, hogy a minden titkok mélyén a lelki és a materiális világ egyazon dolog vagy két külön valami. Én csak azt mondom, hogy minden millió kapcsolat és anyagi meghatározottság mellett is mai ismereteink mellett a lelki életet teljesen az anyagi élet törvényeinek kaptafájára húzni végtelenül veszélyes és beteg dolog. Természetes, hogy mi is benne vagyunk egész énünkkel, testünkkel és lelkünkkel az egyetemes meghatározottság acél-láncolatában. *De mi tudjuk ezt és mi tudunk egy előre kitűzött cél érdekében új determináló tényezőket teremteni a minket meghatározó világ elemei közé.* Ez az ember nagy szabadsága és minden emberi méltósága.

És mégis: a gazdasági zsargon és a generációtörösz vad bőherei egy rég idejétmúlt, tudományosan teljesen levitézlett abszolút történelmi materializmus babonájával és skolasztikájával igyekeznek abba a hitbe nyomorítani a lelkeket, hogy a „*gazdasági kényszer*” s az általa megteremtett „*kor*”: misztikus behemót szörnyetegek, melyeket emberi akarat nem irányíthat, s amelyek irányítanak minden akaratot. Legjobb tehát behunyt szemmel belevetnünk magunkat a gépkultúra és gazdasági fejlődés örült sodrába s hagynunk, hogy a gép és anyag vak kezei nyirbálják az embert minden megnyilatkozásukban olyanná, amilyenné örült rohanásuk világtalan akaratai akarják.

Íme: itt, e vak zuhanás, e rabszolgává nyomorítás és vakítás elleni küzdelemben van a középiskola nagy emberi feladata. *Vigyázni, hogy semmi megszerzett emberi érték ne menjen veszendőbe, hogy az évezredek millió csókján át természettől, társadalmi fejlődéstől gazdagodó, a máig eljutott teljes, integrális ember minden termő csírájában, minden alkotó erejében, minden lelki sztnében: egész, megnyirbálatlan egyniségében fejlődjék a jövőbe és építsen jövőt: ez a középiskola nagyszerű konzervativizmusa s emberi megmaradásunk legfőbb biztosítóka.* Viszont: *bevinni ennek az integrális embernek évezredekben gyült gazdagságába az új korok és új élethelyzetek újonnan támadt építő és egészségre,*

munkára, élethitre, szolidaritásra determináló elemeit: ez a középiskola lendítése az emberi haladás pályáján.

E kettős feladatában a középiskola a legtermékenyebb, a legegészségesebb egységbe hozza az individualitás és a kollektivitás elvét. Az egyénnek csak a nagy történelmi és természeti szolidaritásokban (nemzet, faj, család, állam) van értelme. Csak ezeknek szerves keretében élheti meg sajátos erői teljességét, adhatja meg egész egyéni természetét. Ezek keretében kaphatja meg a legszélesebb védelmet és fejthet ki időben és térben legtágasabb körre hatást. Viszont ezeknek a közösségeknek életérdeke, hogy lehetőleg szabad pályát biztosítson lehetőleg legtöbb egyéni termő és alkotó erőnek, hogy minden egyéni érték beépüljön a közösség történelmi életébe. *A középiskola az állandóan nyitott szem, a szünetlen intézményes szorgoskodás arra, hogy a technikai, gazdasági, ideológiai változásoktól újjá- és újjáalakított világot úgy vigye az ifjú lélek determináló elemei közé: hogy megvédje az emberi lélek és fejlődés egészséges folytonosságát, hogy meggátolja az embert megnyirbáló, az emberi termést megszegynítő beteg uniformizálást, hogy az egyedi és kollektív individualitások sajátos erőit új, gazdagabb élettermesre továbbfejlessze . . .*